

Sámedikki doaibmaplána sámedielahemi vuostá

Sisdoallu

ÁLGOSÁTNI	3
1 ÁLGGAHUS	4
2 DOAIBMAPLÁNA RÁMMAT	4
3 SÁMEDIKKI DOAIMMAT SÁMECIELAHEAMI VUOSTÁ	5
4 EKONOMALAŠ JA HÁLDDAHUSLAŠ VÁIKKUHUSAT	7

Álgosátni

“Sámevašši borrá sielu” lea Sámediggepresideanta, Silje Karine Muotká, dadjan.

Dutkanraporttat ja guorahallamat čájehit ahte sápmelaččain lea njealje geardde nu alla riska vásihit vealaheami go majoritehtaálbmot¹, ja golbma njealji nuorra sápmelaččas leat vásihan vealaheami daningo sii leat sápmelaččat.² Statistihkka čájeha nai ahte 50 % sápmelaččain, geain lea nanu sámi gullelašvuhta, leat vásihan vealaheami. Olu sámečielahemis dáhpáhuvvá sápmelaččaid árgabeaivválaš eallimis ja báikkálaš birrasis. Skuvlašiljus ja luohkkálanjas. Busse ja eará almmolaš fievrrádusain. Čoahkkimiin dahje lunšalanjas. Molssodanlanjas ja falástallanhállas. Ollu sámečielahheapmi bohtá nai oidnosii neahtas; sosiála mediain ja kommentárafalldain. Sámečielahheapmi lea duođalaš servodatváttisvuhta.

---

¹ Ketil Lenert Hansen. “Iešvásihuvvon vealaheapmi sápmelaččain Norggas.” Sámi logut mitalit 9. 2016

² Ketil Lenert Hansen ja Sara With Skaar. «Nuorra sápmelaččaid psyhkalaš dearvvašvuhta.» Kvalitatiiva ja kvantitatiiva dutkkus nuorra sápmelaččaid psyhkalaš dearvvašvuodas. 2021

1 Álggahus

Sámedikki dásseárvvu dieđáhusas, Sábme jállu (2020), leat vaššicealkámušat ja vaššikriminalitehta sápmelaččaid vuostá definerejuvvon ángiruššansurggiin leat okta. Sámediggedieđáhusa ulbmil lei sámi servodat vaššicealkámušaid ja vaššikriminalitehta haga, ja definerejuvvojedje muhtun strategijaid vai olaha dán mihttu.

Sámediggedieđáhusa čuovvoleapmin lea Sámedikki doaibmaplána eastadit, gieđahallat ja vuosttaldit sámečielahemi 2022-2025.

Profilerejuvvon áššit mediain ja servodagas čájehit ahte sámečielahemmi ain lea váttisvuohta, ja ahte sámečielahemmi bohtá oidnosii iešguđet arenain. Dárbbášuvvojit mearredidolaš doaimmat go galgá eastadit, gieđahallat ja vuosttaldit sámečielahemi.

2 Doaibmaplána rámmat

Dát doaibmaplána siskkilda vaššicealkámušaid ja vaššikriminalitehta sápmelaččaid vuostá, dat gohčoduvvo maiddái sámečielahemmiin oavvilduvvo vealahepmi ja rasisma mii lea dahkkon sápmelaččaid vuostá. Rasismma ságaškuššan maiddái čalmustahtá ahte doahpagis váilu almmolaš definišuvdna ja ipmárdus. Lobálašvuodámeroštallamis ja rievttálaš suddjemis vealaheami ja rasismma vuostá čujuhuvvo Vuodđolága § 98, dásseárvo- ja vealahanláhkii, Ráנגgáštuslága §185:i ja 186:i, EEO-njuolggadusčállosii, ja riikkaidgaskasaš konvenšuvnnaide maid Norga lea dohkkehan, earret eará ON konvenšuvdna dan birra ahte loahpahit buot mállat čearddavealahemiid (ICERD).

Mihá 2021 dutkanprošeavttas čájeha dutkan ahte golbma njealji sápmelaččas leat vásihan vealaheami earret eará čearddalašvuoda, sohkabeali ja orrunbáikki geažil. Rasismmas ja vealaheamis leat negatiivlaš váikkuhusat indiviidaide, joavkkuide ja servodahkii ollislaččat.

Doaibmaplána doaibmanáigodat lea 2022-2025. Evttohuvvon doaimmat čuvvot doaibmaáigodaga ja Sámedikki vejolašvuoda sáhttit váikkuhit doaimmaide ja čađahit daid. Dán plána duogázin lea ahte Sámediggeráđđi lea lokten sámečielahemmi sierra ovddasvástádussuorgin, ja hehtten-, máhtto- ja gieđahallandoaimmat bohtet vuoruhuvvot. Sámediggi áigu sihkarastit sápmelaččaid duohta suddjema áitagiid ja rasismma vuostá. Viiddis sámečielahemmi servodagas lea čielgan mearkan das ahte leat hástalusat relašuvnnas gaskal sápmelaččaid ja majoritehtaálbmoga.

Lea dehálaš ahte dát doaibmaplána maiddái gehččo oktavuodas eará relevánta plánaiguin ja strategijiguin. Dát doaibmaplána galgá veahkin nanneme ángiruššama vuosttaldit rasismma ja vealaheami sápmelaččaid vuostá.

Ovdal barggu doaibmaplánain lea Sámedikkis leamaš rabas ja Sámediggi lea bivdán oažžut cealkámušaid. Leat čađahuvvon cealkámuščoahkkimat eanet organisašuvnnaiguin ja aktevrraiguin, dasa lassin lea dollojuvvon bargobáđji sámečielahemi vuostá Romssas cuoŋománu 4.b.2022:s. Gažaldagaid maid leat geahččalan dás vástidit leat: Mii lea váttisvuohta? Makkár hástalusiguin ferte bargagoahit? Makkár doaimmaid sáhtá ja berre čađahit vai sáhtá gieđahallat sámečielahemi? Makkár doaimmaid sáhtá ja berre čađahit vai sáhtá hehttet sámečielahemi?

Sámediggi lea ožžon buriid ja dehálaš cealkámušaid proseassas. Cealkámušat mat leat boahtán geažuhit ollu dain sámecielahemis mii dáhpáhuvvá sápmelaččaid árgabeaivvi eallimis, nugo kommentárat almmolaš báikkiin, skuvllain ja bargosajiin, muhto ollu sámecielahemmi nai dáhpáhuvvá neahtas, sosiála median ja kommentárafealltain.

Cealkámušat ja tendeara čájeha maiddá ahte sámecielahemmi lassána seamma leahtus profilerejuvnon áššiiguin medias ja neahtas. Dát dušše addá geažuheami, muhto mii dárbašit eanet dutkama ja loguid vai oažžut eanet máhtu. Sámedikki mihttu lea ahte doaibmaplána galgá sisttisoallat konkrehta ja mearrediđolaš doaimmaid maiguin sáhtá hehttet, gieđahallat ja vuosttildit sámecielahemi. Doaibmaplána bidjá vuodđun Sámedikki reaiduid dasa maid mii sáhttit bargat doaibmaplána doaibmanáigodagas.

3 Sámedikki doaimmat sámecielahemi vuostá

1. Sámediggi áigu veahkin ruhtadit dutkanprošeavtta das movt nuorra sápmelaččat geat gullet boazodollui leat vásihan rasismma.

Sámediggi- ja Dásseárvo- ja vealahanáittardeaddji galgá 2022:s almmuhit dutkanprošeavtta mas ulbmil lea oažžut eanet máhtu rasismma birra maid nuorat leat vásihan geat gullet boazodollui. Dutkan galgá dahkot lagas gulahallamis boazodoalloeláhusain.

2. Álggahit dutkama rasismma ja vealahemi birra sápmelaččaid vuostá

Lea váilevaš máhtolašvuhta rasismma ja vealahemi birra sápmelaččaid vuostá. Dát lea sihke sivaidd, viidodaga, vásáhusaid ja váikkuhusaid dáfus indiviida ja joavkodásis. Sámediggi áigu gulahallamis ovddasvástideaddji eiseválddiiguin bivdit eanet dutkama dán suorggis.

3. Vuodđoskuvllas nannet oahpahusa sámi kultuvrra, historjjá ja servodateallima birra

Máhttu ja buoret oahpahus leat dehálaš gaskaoapmin guottuidnuppástuhtimii. Sámediggi áigu bargat dan ala ahte sajstit ja duohtan dahkat sámi sisdoalu oahppoplánaide ja rámmaplánii lasihan dihte máhtu sápmelaččaid birra eamiálbmogin skuvllas ja mánáidgárddis.

4. Doarjut sámi gealboguovddáža ásaheami Sámi allaskuvllii

Sámediggi áigu politihkalaččat doarjut sierra gealboguovddáža ásaheami oahpaheaddjioahpuide. Gealboguovddáš lea álgoálggus jurddašuvvon oahpaheaddjioahpuide, ja ulbmil lea ahte guovddáš sáhtá addit profešuvnaoahpuide dárbašlaš fágalaš veahki ja doarjaga barggus ráhkadit sisdoalu oahpuide sápmelaččaid ja sámi dilálašvuodaid birra.

5. Ásahit gulahallama sámecielahemis fylkkagielddaiguin

Sámediggi lea dahkan šiehtadusaid fylkkagielddaiguin. Šiehtadusaid rievdademiin/odastemiin bohtá sámecielahemmi leat sierrá fáddán. Sámediggi háliida nannet ságastallama ja ovttasbarggu givssidanáittardeaddjiiguin fylkkasuohkaniiguin.

6. Nannet gulahallama politiijain

Politiija lea dehálaš aktevra sámečieláheami vuosttildanbarggus. Sámediggi áigu cealkámuša addit Politiijadirektoráhttii (POD) dárbbu birra riehta kodet vaššicealkámušaid ja vaššikriminalitehta sápmelaččaid vuostá. Dát sáhtá adnot lohkovuođđun statistihkain vai almmustahtá man olu sámečieláheapmi gávdno. Sámediggi áigu ságaškuššat politiijain movt bálvalusat nugo Neahttajoavku sáhtá bagadit nuorra sápmelaččaid geat vásihit vaši neahtas.

7. Ávžžuhit Stáhtaadvokáhta iskat politiijabarggu kvalitehta sámečieláheami ektui.

Sámediggi áigu álgaga dahkat čoahkkinnastit Stáhtaadvokáhtain mas áigu ávžžuhit iskat kvalitehta barggus maid politiija- ja áššáškuhtineiseváldi dahká sámečieláheami ektui.

8. Álggahit doarjjaortnega sámečieláheami hehttemii

Sámediggi háliida álggahit doarjjaortnega sámečieláheami vuosttildanbargui vai addá sámi servodahkii reaidduid sámečieláheami vuosttildanbargui.

9. Dintomielažžan dahkat cealkinkultuvrra sámepolitihkkáriid gaskkas

Buorre cealkinkultuvra dagaha ahte eanet oainnut ja aktevrrat servet almmolaš ságastallamii. Buorre cealkinkultuvra galgá šaddat oassin Sámedikki politihkaroahpahasas.

10. Álggahit ovttasbarggu sámečieláheami vuostá buot sámi dásis

Sámečieláheapmi dáhpáhuvvá buot Sámis. Sámediggi áigu loktet fáttá buot sámi orgánain ja davviriikkalaš ovttasbargoorgánain.

11. Lasihit gulahallama ja ovttasbarggu nationála organisašuvnnaiguin ja falástallanlihkadusain

Lasihit gulahallama ja ovttasbarggu nationála organisašuvnnaiguin ja falástallanlihkadusain dainna ulbmiliin ahte oazžut viiddis ovtastumi sámečieláheami vuosttildanbarggus. Sámi servodat ii sáhte čoavdit cielahán- ja rasismaváttisvuođa sápmelaččaid vuostá okto.

12. Álggahit gulahallama sámečieláheami birra iešguđet ealáhusorganisašuvnnaiguin.

Oktavuodas iešguđet ealáhusorganisašuvnnaiguin áigu Sámediggi loktet sámečieláheami fáddán.

13. Álgaga dahkat čoahkkimiidda median sámečieláheami birra

Media lea dehálaš aktevra sámečieláheami vuosttildanbarggus. Sámediggi áigu álgaga dahkat gulahallat mediajođihedjiiguin, ovddasvástideaddji doaimmahedjiiguin ja journalistaserviiguin gos ságaškuššá sámečieláheami ja cealkinkultuvrra fáttáid birra.

14. Gáibidit nationála doaimbaplána sámecielahemi vuostá

Rasismma ja vealahemi hehtten ja vuosttildeapmi sápmelaččaid vuostá lea nationála ovddasvástáduš. Sámediggi áigu bivdit Ráđđehusa ráhkadit sierra doaimbaplána sámecielahemi vuostá.

15. Ovdánahttit áittardeaddjifunkšuvnna sámecielahanáššiide

Sámediggi áigu bargat dan ovddas ahte sápmelaččat geat vásihit sámecielahemi ožžot báikki mainna váldet oktavuoda go dárbbasit bagadallama ja veahki. Dárbbasuvvo orgána mii sáhtta addit áittardeaddjifunkšuvnna ja bagadallama sámecielahanáššiin. Sámediggi áigu ohcat dán duohtandahkat ovtta Dásseárvo- ja vealahanáittardeddiin (DVÁ).

16. Ráhkadit bagadusa das movt váidit sámecielahemi.

Vásihuvvo váttisin diđoštut makkár vuogitvuodát ja vejolašvuodát leat jus vásiha sámecielahemi. Sámediggi háliida ráhkadit bagadusa das movt sáhtta raporteret ja váidit sámecielahemi.

17. Ráhkadit neahttakurssa jođiheddjiide sámecielahemi birra

Ovttasbargat LDO:in ráhkadit sámecielahemi birra neahttakurssa jođiheddjiide. Jođiheaddjit fertejit oažžut máhtu movt sii sáhttet dovdat, gieđahallat ja eastadit sámecielahemi bargosajis ja organisašuvdnaeallimis.

4 Ekonomalaš ja hálddahušlaš váikkuhusat

Doaimbaplána doaimmaid čađaheapmi gáibida eanet hálddahušlaš ja ekonomalaš resurssaid. Jurdda lea čoavdit dán go nanne ja viiddida givssidanvuosttildeami proševtta ja ruđaid juolluda dásseárvodieđáhusa čuovvleapmái. Jus galgá bohtit sadjái sierra váikkuhangaskaoapmeortnet, de ferte dán vuoruhit bušeahta meannudeamis.

Sámediggi - Sametinget
Ávjovárgeaidnu 50
9730 Kárášjohka